

nje analogno onemu, ki smo ga postavili zgoraj z metaforo o osvobojenemu ozemlju, zoper koga ali kaj se bo moral moderni potencialno ustvarjalni človek v resnici upreti.

Ta trenutek se morda še niti ne zavedamo, na kolikernih frontah bo ta gverila morala potekati, vemo pa, da je kapitalistični sistem s svojo lastnino nad produkcijskimi sredstvi omejevalec človekove svobode ne samo na tistem področju, ki smo ga v času samoupravljanja imenovali industrijska demokracija, ampak tudi povsod, praktično v vsaki celici družbe, v kateri drugotno in izvedeno ta oblast s svojimi nasledki prevaja glagol »biti« v glagol »imeti«.

Težnja posameznika v zahodni civilizaciji, da bi »imel«, se prevaja v njegovo zanikanje lastnih ustvarjalnih potencialov točno toliko, kolikor je za »imeti« spričo lastninske oblasti, ki po kapilarah doteka do vsakega relevantnega družbenega odnosa – celo tistega med moškim in žensko ter staršem in otrokom – prisiljen plačati v devizah manj kot ozaveščenega samozanikanja oziroma, točneje, v odpovedi lastni samoaktualizaciji.

Ta proces poteka ne samo v produkciji, v kateri lastnina prejudicira vsako odločitev, marveč sekundarno in terciarno na vseh ravneh suprastrukture in družbene biti, ki se v svoji odvisnosti seveda prilagaja produktivnim odnosom.

Dokler ne bo prišlo do organske in sistematične razlastitve razlaščevalcev, namerno uporabljamo te spet aktualne klišeje, se bo tudi v kulturi nehalo dogajati tisto, kar se je pri nas že dogajalo.

Če se za konec torej vrnemo k prvotno zastavljenemu vprašanju, potem morda uvidimo, da kulturni razcvet, ki smo ga poznali in od katerega se zdaj morda poslavljamo, ni bil nikakršno naključje, ampak je bil, veliko globlje, kot smo si znali to predstavljati, dejansko izraz globokega prestrukturiranja družbene biti. Česar na zahodu tudi najbolj radikalni levi socialni kritiki, ki seveda niso in ne morejo iz kože svojega časa, niso nikoli razumeli.

Kaj nam torej preostane? Boriti se je treba za vsak pedenj osvobojenega ozemlja prav tako, kakor to počno zahodni demokrati, boriti toliko časa, dokler se elementi svobode, ki se nabirajo v okviru starega, ne sestavijo v nekaj čisto novega. Po Heglu velja, da se zgodovina dela tam, kjer so se ljudje še pripravljene boriti za Idejo. Evo ideje, za katero se spleča boriti!

France
Bernik

Izziv naši literarni vedi

Bil sem in sem še vedno zoper pretogo povezovanje dnevne politike in kulture. Priznaval pa sem – in še zmeraj priznavam – izjemno občutljivost duhovne sfere za globlje eksistenčne in eksistencialne pretrese naroda. In tak pretres, tak zasuk velikih razsežnosti, čeprav morda še ni videti v vsej širini in globini, se je zgodil aprila 1990, ko smo se Slovenci na demokratičnih volitvah odločili, da stopimo v postkomunistično obdobje svoje prihodnosti. Ta dogodek prelomnega

pomena stoji na začetku naše današnje zgodovine in vse, kar mu je sledilo, izhaja iz njega: razglasitev neodvisne in samostojne države, neuspešen napad jugoslovanske armade na Slovenijo, polna mednarodna uveljavitev Republike Slovenije in njen sprejem v Organizacijo združenih narodov. Razumljivo je, da parlamentarni demokratični sistem omogoča vsem nazorom in ideologijam pravico do obstoja in javnega delovanja, zato ta sistem ne oblikuje le sedanje družbene stvarnosti, duhovne in materialne, temveč hkrati vpliva na razumevanje in vrednotenje naše preteklosti, tudi kulturne in literarne.

Poglejmo najprej v razmerje zgodovinski zasuk in literatura danes, razmerje, pri katerem je treba razlikovati vsaj dvoje. Eno je osebna vključitev literarnih ustvarjalcev v politiko, njihovo angažiranje v dnevnem političnem dogajanju, ki ima pri Slovencih razmeroma dolgo tradicijo, saj sega od druge polovice 19. stoletja (Levstik, Jurčič, Kersnik, Tavčar) mimo obdobja moderne (Cankar, E. Kristan), obdobja med vojnami in v letih druge svetovne vojne do povojnega časa. Neposredno politično dejavnost pisateljev je v tem primeru treba ocenjevati enako zahtevno kot dejavnost drugih politikov, to pomeni kritično. In se hkrati zavedati, da so naši pisatelji – seveda tudi pesniki, dramatik in esejisti – vložili v zmagoviti projekt slovenske osamosvojitve ogromno duhovnih energij. Ali bodo zdaj, ko je njihov in naš cilj dosežen, še vzdržali v politiki in koliko časa, ostaja odprto vprašanje. Vsakršno predvidevanje njihove prihodnosti je čisto ugibanje, saj ne moremo vedeti, kaj se zdi pisateljem-politikom v novih razmerah pomembnejše in bolj privlačno. Drugo vprašanje zastavljenega razmerja je seveda politika v literaturi, politične oziroma nacionalne teme v književnosti, ki naj bi doživele v naših dneh svoj najvišji in zadnji vzpon, z uresničitvijo državne samostojnosti Slovencev pa naj bi odpadel glavni vzrok njihovega obstoja. Tudi tu je treba biti, čeprav samo na ravni predvidevanj, previden in odprt za različne možnosti. Morda so se nacionalne teme v klasičnem pomenu res izčrpale, saj tako narodnoobrambna miselnost kot narodni aktivizem ta hip nista potrebna ne pisateljem ne bralcem. Vprašujemo pa se, ali bo mogoče vse tisto, kar pomeni našo duhovno posebnost oziroma našo etnično zavest, izključiti iz umetnosti. In se izpostaviti v gospodarskem smislu konkurenčno nevarnejšim sosedom, samozavestnejšim narodom oziroma državam. Če smo bili Slovenci doslej bodisi v okviru Avstro-Ogrske ali Jugoslavije ogroženi večidel odnotraj, se bomo zdaj kot majhna država verjetno znašli na prepihu in bomo morali ostati pozorni zlasti na tisto, kar bo prihajalo odzunaj. Nasproti močnim integracijskim težnjam združene Evrope bomo zato morali ob nenehni odprtosti svetu ohraniti svoj jaz, središče v nas samih, in se najbrž ne bomo smeli lahkomišelnostno igrati z nacionalno identiteto, ki smo si jo zgradili skozi stoletja mukoma in z nepopisnimi žrtvami.

Drugo vprašanje, ki izhaja iz pluralistično demokratične prenove slovenske družbe in nastanka samostojne države, zadeva literarno vedo oziroma prevrednotenje naše književnosti od druge svetovne vojne do danes. Gre za obdobje, ki se je začelo pred pol stoletja, in vsakemu dialektično prožnemu raziskovalcu književnosti mora biti jasno, da zahteva časovna razdalja svoj pogled in svojo ocenitev zgodovinskih pojavov, toliko bolj, ker navadno že vsaka generacija in vsak posameznik v njej čuti težnjo, da napiše drugačno, v marsičem bistveno novo interpretacijo književnosti. V slovenskem primeru imamo za spremembo pogledov na književnost zad-

njega pol stoletja še dodatne, bolj relevantne razloge. V zadnjih dveh letih, plaho in skrivoma pa že prej, se nam je začela odkrivati zamolčana, v temo odrinjena književnost domobranskega, tj. protipartizanskega gibanja v drugi svetovni vojni, književnost, ki jo je realsocialistični režim izobčil iz matične domovine. Zdaj po razpadu povojnega političnega sistema je ta književnost pred nami in zahteva svoj prostor pod soncem.

Tako se delo pesnikov, pisateljev in esejistov, ki jih je France Pibernik uvrstil v antologijo *Jutro pozabljenih*, postavlja pred našo literarno zgodovino kot osebna preizkušnja, poseben izziv. Pokazalo se bo namreč, koliko so bile interpretacije partizanske književnosti in književnosti povojnega časa, tudi kritične, izraz resničnega znanstvenega prepričanja, in na drugi strani, koliko je v naši literarni vedi miselne fleksibilnosti in nazorske strpnosti, ki je zlasti potrebna za soočenje z idejno drugačno književnostjo. Morda si bo naša veda zdaj, ko bo lahko neovirano primerjala vojno literaturo obeh taborov, najprej sploh zastavila vprašanje, koliko sta ena in druga literatura predvsem zgodovina, resda pretresljiva in nadvse tragična, in koliko umetnost v smislu visokega estetskega mojstrstva. Prizadevanja, da bi iz istih, do obeh strani odprtih izhodišč razložili in ocenili idejno različno literaturo, nastalo v istem času in prostoru, so nedvomno vredna resnih in sistematičnih umskih naporov.

Če smo prej z metrom – zakaj bi zdaj z jardom?

Matej
Bogataj

Vsak od nas je v tem zadnjem letu že kdaj občutil, da se je nekaj spremenilo. Da ne bo nikoli več, kot je bilo, kar je sploh ena najbolj eksploatiranih fraz zadnjega časa. Če ne drugače, nam je ob konzumaciji kulturnih produktov kakšen direktor bral, da je zadeva pomembna, ker je prva premiera, prva pesniška zbirka, prva razstava . . . po tem, ko smo dosanjali tisočletni sen o samostojnosti in suverenosti.

Priznati moram, da pri celi zadevi nisem dovolj sodeloval, moje sanje so namreč v glavnem erotične, z Državo nisva imela v njih nič, mogoče tudi zaradi blage anarhoidnosti, v katero sem zabredel v rani mladosti.

Jasno je, da pomeni poudarjanje tistega »prvič po« poskus novega štetja, s tem pa ponovitev tiste napake, v katero so zabredli prejšnji zmagovalci, pa še poskus dovršitve eshatologije, ki nam jo je ubesedil Prešeren – svoboden narod v svobodni državi.

Pričakovali smo – seveda tu ne moremo mimo Pirjevčevih Vprašanj o poeziji in Vprašanj naroda – da bodo pesniki in pisatelji v trenutku, ko se bo narod institucionaliziral, sestopili nazaj k literaturi, osvobojeni tožbe in obljube. Zgodilo se je obratno; opustili so pesnjenje in se oprijeli politike. V dilemi med poezijo in politiko, ko sta postali izključujoči, so se opredelili